

**Göteborgs
Stad**

Område C: Grundsärskola

Uppdragets namn: Grundsärskoleverksamheten inom ramen för genomförandearbetet av ny skolnämnd

2018-01-18

Center för Skolutveckling

Gunilla Carlsson

Marie Jakobsson

Innehållsförteckning

1. Uppdrag och syfte	3
Syfte	3
Uppdrag	3
Avgränsningar	3
Förväntat resultat	3
Mål	3
2. Bakgrund	4
3. Beskrivning av hur arbetet med uppdraget har genomförts	4
4. Nulägesbeskrivning	4
Grundsärskolans organisering	5
Den fysiska skolmiljön	5
Fritidshem och korttidstillsyn	6
Förskoleklass	6
Grundsärskolans kvalitetsarbete	6
Undervisning och lärande	7
Behörighet	8
5. Analys	8
Grundsärskolans organisering	8
Grundsärskolans styrning och ledning	10
Grundsärskolans kvalitetsarbete	10
Undervisning och lärande	10
Behörighet och kompetensutveckling	11
6. Slutsatser kring styrkor och utvecklingsbehov kopplat till uppdragets syfte	12

1. Uppdrag och syfte

Syfte

Att, utifrån skolutredningens intentioner och nuvarande organisations erfarenheter, beskriva viktiga områden som stödjer den interimistiska skolförvaltningen vid organisering och fortsatt utveckling av grundsärskolan.

Uppdrag

1. Ta fram en tjänstemannarapport som ger en nulägesbeskrivning av nuvarande organisations grundsärskoleverksamhet innehållande relevanta bakgrundsfakta om organisering, styrning/ledning och utvecklingsarbete. I uppdraget ska även fritidshem för särskoleelever belysas.
2. Rapporten ska innehålla en analys av styrkor och utvecklingsområden i nuvarande organisation och verksamhet.
3. Identifiera och värdera styrande dokument och avtal med bäring på grundsärskoleverksamheten.

Avgränsningar

I uppdraget ingår inte att genomföra nya kartläggningar, utan att utifrån befintliga underlag beskriva och analysera nuläget.

Rutiner och regler för mottagning av elever i grundsärskolan ingår inte i uppdraget.

Ingång till grundsärskolan och övergångar inom särskolan ingår inte i uppdraget.

Förväntat resultat

Den interimistiska skolförvaltningen får en rapport som stöd i arbetet med att bygga en ny organisation utifrån nuvarande verksamheters styrkor och utvecklingsbehov.

Mål

Att den nya organisationens utvecklingsarbete bygger vidare på det statliga uppdraget, utredningarnas intentioner samt den nuvarande organisationens utvecklingsarbete och behov. Att rektors förutsättningar att bedriva grundsärskolans pedagogiska utvecklingsarbete står i fokus och stärks i den nya organisationen.

2. Bakgrund

Skolutredningens förstärkningsområden beskriver framgångsfaktorer för utveckling av skolverksamheten. För att lyckas med förstärkningsområdena är det avgörande att:

”... arbetet med förstärkningsområdena sker synkroniserat och med stöd av hela utbildningssystemet. Det innebär en kulturförändring, där det handlar om att mäta som stöd för utveckling och inte för att kontrollera. Utvecklingsarbetet behöver utgå från ett kollegialt lärande, på alla nivåer, baserat på forskning, beprövad erfarenhet och omvärldsbevakning. En förutsättning för att kunna genomföra den kulturförändringen är att det finns tillit och förtroende mellan de olika nivåerna och rollerna i utbildningssystemet. Styrningen behöver präglas av att alla nivåer strävar efter att skapa bästa möjliga förutsättningar (utifrån sin roll)

för att stödja rektor och lärare i att utveckla undervisningen. En stödkedja, likväl som en styrkedja.” (Skolutredningen kap 7)

För att den mottagande interimistiska skolförvaltningen ska få möjlighet att ta vid utifrån nuvarande verksamheters förutsättningar och behov krävs en beskrivning och analys av nuvarande organisations grundsärskoleverksamhet. Underlaget behöver innehålla relevanta bakgrundsfakta om verksamheternas organisering, styrning/ledning och utvecklingsarbete. I uppdraget ingår att fritidshem för särskoleelever blir belyst.

3. Beskrivning av hur arbetet med uppdraget har genomförts

Som utgångspunkt för arbetet valdes de delar som Skolutredningen beskrivit vad gäller grundsärskolan: skolornas organisering av elever och rektorer samt deras kvalitetsarbete. Fokus för kvalitetsarbetet har vi valt att lägga på undervisning, elevernas upplevelse av trygghet och trivsel samt medarbetares kompetens.

Olika grupper från grundsärskolans verksamhet har bjudits in till samtal: rektorer, lärare samt de områdeschefer som anmält intresse för att delta.

Samtalen spelades in och dokumenterades i en matris utifrån frågeområden och deltagarna fick också möjlighet att komplettera dokumentationen via mail.

Alla områdeschefer informerades om processen och fick en lägesrapport 27/10 2017.

Ett utkast av rapporten har presenterats för grupperna via e-post där de uppmanades komplettera och justera vid behov.

Samtal har också förts med Stadsledningskontoret, Avdelningen för individ- och familjeomsorg, funktionshinder samt Språkcentrum.

4. Nulägesbeskrivning

Skollagen anger att barn ska få sin skolgång i grundskolan. Barn som bedöms inte kunna uppnå grundskolans kunskapsmål därför att de har en utvecklingsstörning har rätt till en plats i grundsärskolan. Undervisningen ska där, liksom i grundskolan, anpassas till varje elevs förutsättningar och behov.

Att kunna fatta beslut om att en elev har rätt till grundsärskola förutsätter ett noggrant förarbete med en utredning som resulterar i ett tydligt resultat. För den enskilde eleven är det av största vikt att rätt beslut fattas eftersom ett felaktigt beslut får många och långtgående konsekvenser. Rättssäkerhetsperspektivet är därför centralt.¹

Ett beslut om mottagande i grundsärskolan ska föregås av en utredning som omfattar en pedagogisk, psykologisk, medicinsk och social bedömning. Samråd med barnets vårdnadshavare ska ske när utredningen genomförs.²

Grundsärskolans organisering, styrning och ledning

¹ Skolinspektionens rapport Riktad tillsyn, 2011-12-14

² Allmänna Råd Mottagande i grundsärskolan och gymnasiesärskolan, Skolverket, 2013

I grundsärskolan i Göteborg går 522 elever varav ungefär 60% med inriktning ämnen och 40% med inriktning ämnesområden, det vill säga träningsärskolan. (Skolverket, 2016). 63 elever med inriktning ämnen undervisas integrerade i grundskolan, vilket är en minskning sedan 2007 med 12% enligt Skolverkets Jämförelsetal.³ Från att ha varit en kommun med betydligt fler integrerade elever än landet i övrigt, är nu Göteborg en kommun där andelen grundsärskoleelever som integreras är som landet i övrigt.

Göteborg har 28 grundsärskoleenheter, varav 27 i kommunens regi och en i fristående verksamhet.⁴

De flesta enheterna för grundsärskolan ligger i anslutning till en grundskoleenhet, ibland med en rektor per skolform, men oftast med samma rektor för båda enheterna. En av stadsdelarna har i sin organisation flera grundsärskolegrupper lokaliserade till några grundskolor under en gemensam rektor. En tredje variant är ett mindre antal friliggande grundsärskoleenheter med egen rektor. Grundsärskolans elever bildar oftast egen klass, men ibland läser de tillsammans med grundskolans elever.

Att vara rektor för sarskola innebär att ha ansvar för färre elever, men antalet medarbetare är ändå ganska stort eftersom verksamheten oftast kräver både lärare och elevassistenter. Dessutom behövs i sarskolan mer samarbete med vårdnadshavare, externa verksamheter och professioner: BUP, habilitering, färdtjänst med mera, vilket tar mycket tid.

Grundsärskolans verksamhet prioriteras inte i ledningsgruppernas eller i huvudmannens arbete, enligt våra informanter. De beskriver också att ledare inte alltid har den kunskap om grundsärskolan som behövs för att de ska kunna leda verksamheten på ett bra sätt.

Fram till 2004 hörde grundsärskolan organisatoriskt till stadsdelsförvaltningen i Högsbo. Efter kritik från dåvarande Skolverket angående bristande måluppfyllelse sjuöettes ett utvecklingsarbete med syfte att integrera verksamheterna och inkludera grundsärskolans elever i grundskolan.

Utvecklingsarbetet genomfördes via insatser riktade till skolledare och pedagoger för att höja måluppfyllelsen och för att "utveckla förutsättningar för alla elevers deltagande i den gemensamma skolan".⁵ Ansvar för grundsärskolan lämnades sedan över till den stadsdel där respektive skola låg. En gemensam skolledning på varje skola fick i uppdrag att upprätta en lokal utvecklingsplan för ökad inkludering, med bland annat gemensamma arbetslag och gemensam kompetensutveckling som viktiga delar.

Den fysiska skolmiljön

Som stöd i planeringen av nya skolbyggnader eller vid ombyggnad finns det så kallade Ramprogrammet.⁶ Här finns en beskrivning av hur skolan i den fysiska miljön kan möta läroplanernas krav på undervisningen. Skolorna ska kunna möta en variation av lärsituationer och erbjuda en bred repertoar av metoder och lösningar för att nå kunskap och lärande. Lärmiljöerna ska kunna bidra till inkludering genom att barns och elevers arbete sker tillsammans. De ska utformas så att eleverna känner sig trygga, de ska vara en mötesplats för gemenskap och lokalernas utformning ska möjliggöra tillgänglighet för alla. Enligt Ramprogrammet ska ytan per grundsärskoleelev vara 20–40 kvm, jämfört med 10 kvm per elev i grundskolan.

³ <http://www.jmftal.artisan.se/databas.aspx?presel#tab-1>

⁴ www.goteborg.se/grundsarskolor

⁵ Slutdokument projekt Inkluderande skola, 2004-11-05. Dnr 164/03

⁶ Ramprogram för förskole-/skolbyggnader. Lärmiljöer som stimulerar och stödjer lärandet, 2014.

Fritidshem och korttidstillsyn

Fritidshemmets uppgift är att komplettera förskoleklassen och skolan. Fritidshemmet ska stimulera elevernas utveckling och lärande, erbjuda dem en meningsfull fritid, främja allsidiga kontakter och social gemenskap. Utbildningen på fritidshemmen ska ta till vara elevernas lust att lära och eleverna får även träna på demokrati, inflytande och ansvar i praktiken.⁷

De flesta av grundsärskolorna har valt att anordna egna fritidshem, men där grundsärskolan finns på samma skola som grundskolan finns möjlighet till samarbete mellan de båda skolformernas fritidshem. På vissa enheter försöker fritidspedagog och lärare få till en heldagsverksamhet för grundsärskoleeleverna. Detta innebär att man har undervisning och fritid varvat under hela dagen, med utgångspunkt i vad som passar elevernas behov.

För ungdomar över 12 år med funktionsnedsättning kan det finnas behov av tillsyn och stimulerande verksamhet efter skoltid och på lov och studiedagar, så kallat korttidstillsyn. Rätten till korttidstillsyn gäller till och med gymnasietiden.

Tillsynen ska enligt bestämmelserna⁸ utformas flexibelt med utrymme för individuella lösningar. Vissa ungdomar kan behöva tillsyn och hjälp i hemmet. För andra kan kommunens reguljära fritidsverksamheter med personligt stöd vara det bästa alternativet.

Skolans ansvar enligt skollagen gäller till och med vårterminen det år barnet fyller 13 år. Därefter ska vårdnadshavaren informeras om rätten att söka korttidstillsyn enligt LSS. I Göteborg är respektive stadsdel ansvarig för handläggning, beslut och verkställighet av insatsen för ungdomar i grundsärskolan. Beslut om insats fattas inom sektor IFO-FH. Med insatsen finns krav på dokumentation, uppföljning, eventuella avvikelser med mera. I Göteborg har 209 ungdomar i åldrarna 13–19 år beslut om korttidstillsyn.

Förskoleklass

Från och med höstterminen 2018 börjar skolplikten gälla i förskoleklassen som blir en obligatorisk skolform inom skolväsendet. Därefter ska skolplikten fullgöras i grundskolan, om inte barnet ska tas emot i grundsärskolan, specialskolan eller sameskolan.⁹

Barn som kommer att skrivas in i grundsärskolan kan gå i förskoleklass tillsammans med sina kamrater från förskolan, alternativt börja direkt i grundsärskolan.

Ett barn får börja fullgöra skolplikten i grundsärskolan höstterminen det kalenderår då barnet fyller sex år om barnets vårdnadshavare begär det och barnet bedöms ha förutsättningar för det.

Ett annat alternativ för ett barn med utvecklingsstörning är att gå kvar i förskolan som sexåring för att sedan börja i grundsärskolan som sjuåring eller, vid uppskjuten skolplikt, som åttaåring. Särskilda skäl för att skjuta upp skolplikten kan exempelvis handla om barn med utvecklingsstörning, en funktionsnedsättning eller en sjukdom.

Grundsärskolans kvalitetsarbete

⁷ www.skolverket.se/skolformer/fritidshem

⁸ Handläggning av individuellt stöd till barn, ungdomar och vuxna med funktionsnedsättning med behov av insatser enligt LSS och bistånd enligt SoL, Vägledning, 2015-06-11

⁹ [Skolstart vid sex års ålder, Prop. 2017/18:9 \(pdf 807 kB\)](#)

Skolinspektionens tillsyn 2016 visar att i fler än hälften av kommunens grundsärskolor tar rektor inte ansvar för att grundsärskoleenhetens resultat (främst kunskapsresultat men även resultatet av arbetet med trygghet och studiero) följs upp, dokumenteras, utvärderas och används som utgångspunkt i ett systematiskt kvalitetsarbete. Tillsynen visar också att resultat för elever i grundsärskolan inte alltid efterfrågas av huvudmannen. Det innebär att huvudmannen saknar betydande information om de olika enheternas resultat och därigenom också viktiga underlag för strategiska åtgärder och beslut.¹⁰

Stadsdelarnas uppföljning och dokumentation av grundsärskolans kvalitetsarbete har förbättrats sedan 2016 och utvecklingsarbete pågår. Skolorna rapporterar att kunskapsresultaten blir alltmer i fokus och en metod för att samla resultaten gemensamt för staden har arbetats fram. 2017 visade de insamlade resultaten att över 80% av eleverna med inriktning ämnen når sina kunskapsmål och 100 % av eleverna som läser ämnesområden klarar målen i samtliga områden i år 9.

För att fånga elevernas uppfattning om sin skola genomfördes för första gången en anpassad regiongemensam elevenkät i särskolan 2017. Undersökningen genomförs som en webbenkät, och eleverna har möjlighet att välja symbolstöd till enkäten. 86 elever svarade 2017.

Göteborgs grundsärskoleelever ger högt betyg till områdena Trivsel och trygghet, Kunskap och lärande, Fritids samt Bemötande i skolan medan området Delaktighet och inflytande får lägre poäng.

Skolinspektionen har i sin riktade tillsyn av mottagandet i särskolan genomfört en kartläggning av andelen elever med utländsk bakgrund i grundsärskolan. Enligt Skolverkets siffror hade under läsåret 2010/2011 ungefär var femte elev (22 procent) i grundskolan utländsk bakgrund. Kommunernas rapportering visar att ungefär var fjärde elev (26 procent) i grundsärskolan hade utländsk bakgrund.

Inga siffror redovisas per kommun, men bland de kommuner med hög andel elever med utländsk härkomst nämns Göteborg.¹¹

Språkcentrum, som handhar modersmålsundervisning och studiehandledning, meddelar att antalet elever som undervisas i modersmål i grundsärskolan har ökat det senaste året från 28 till 51 elever.

Undervisning och lärande

När grundsärskolans undervisning är organiserad i egna klasser upplever lärare att de har stora möjligheter att individualisera och anpassa verksamheten efter elevens behov eftersom grupperna är små (4,4 elever/lärare jämfört med grundskolans 12,4 elever/lärare) samt att lärarna möter eleverna under hela dagen. Lärarna för de yngre eleverna undervisar ofta i flera ämnen vilket underlättar ämnesövergripande undervisning samt bedömning av elevernas lärande och utveckling av kunskapskraven förmågor i olika ämnen.

Lärare och rektorer inom grundsärskolan uppger att de numera har ett större fokus på kunskapsuppdraget jämfört med tidigare år. Det märks också hos elever och vårdnadshavare. Betyg kan sättas i grundsärskolan om elev och/eller vårdnadshavare begär det och det har blivit vanligare att vårdnadshavare och elever vill att betyg ska sättas.

Det finns ingen samlad bild av undervisningen i Göteborgs grundsärskolor, men särskolan generellt har kritiserats ibland för att i för liten grad arbeta mot de nationella målen i läroplanen. Elevens behov har tolkats i termer av omsorg och mera sällan utifrån skolans

¹⁰ Skolinspektionen, rapport Göteborgs kommun, 2016

¹¹ Skolinspektionens, rapport Riktad tillsyn, 2011-12-14

kunskapsuppdrag.¹² Det finns en risk att undervisningen blir omsorgsinriktad och erbjuder en begränsad språklig lärmiljö som saknar kunskapsutvecklande utmaningar, skriver Skolinspektionen.¹³

Diana Berthén beskriver i sin studie av en grundsärskoleklass att eleverna erbjuds mycket begränsade skriftspråkliga sammanhang. Eleverna möter eller använder inte texter i någon större omfattning. Det skriftspråk de möter i klassrummet utgörs av dagens schema, enstaka ordbilder på tavlan eller olika spelmaterial i någon språktränande gruppaktivitet.¹⁴

I Birgitta Bomans och Gunilla Palmquists uppsats om grundsärskolelärares arbete med läroplanen Lgr sär-11 säger lärarna att man ser positivt på den nya läroplanens fokus på kunskap jämfört med den tidigare läroplanen. Lärarna är medvetna om den stämpel som särskolan haft av att vara alltför omsorgsinriktad och menar att den nya läroplanen höjer särskolans status genom att sätta fokus på kunskap och lärande. Samtidigt uttrycker lärarna en tveksamhet inför nivån på kunskapskraven och känner oro inför vad som ska hända med elevernas självförtroende om de inte lyckas nå nivån godkänd.¹⁵

I grundsärskolans verksamhet är elevassistenter en stor och viktig yrkesgrupp. De hjälper elever med praktiska bestyr kring mat, toalettbesök och sjukgymnastik men har också en viktig funktion när det gäller att vara stöd i undervisningen. Flera lärare och rektorer beskriver att det är stor omsättning och hög sjukfrånvaro bland elevassistenter.

Behörighet

Behörig att undervisa i grundsärskolan är den som avlagt speciallärar- eller specialpedagogexamen med specialisering mot utvecklingsstörning.¹⁶

Uppföljningen av grundsärskolan i Göteborg visar att det är stor brist på lärare med behörighet att undervisa i grundsärskolan. 14 % av anställda lärare anställda inom grundsärskolan inriktning ämnen har legitimation och är behörig i minst ett ämne. Andelen behöriga varierar med ämnena, i matematik och svenska är det 25–30 % som är behöriga medan det i de samhälls- och naturorienterande ämnena inte finns någon behörig. Inom inriktningen ämnesområden (träningsskolan) är det 22 % behöriga lärare.¹⁷

Rektorer beskriver problemet med att hitta behörig personal och försöker på egen hand skapa förutsättningar för att lärarna ska kunna fortbilda sig och skaffa sig behörighet. Lärare erbjuds till exempel att delta i utbildningen delvis på arbetstid, samt få all litteratur betald.

En intern kartläggning i Göteborg av behörighet för fritidspedagoger alternativt grundlärare med inriktning fritidshem visar att det nästan helt saknas utbildad personal inom grundsärskolans fritidsverksamhet. 3% är behöriga jämfört med 26% i grundskolans fritidshem. Våra informanter uttrycker att det är vanligt att elevassistenter anställs som fritidspedagoger inom fritidsverksamheten i grundsärskolan.

¹² Skolverkets lägesbedömning 2007

¹³ Skolinspektionen, rapport 2010:9

¹⁴ Diana Berthén, Förberedelse för särskildhet: Särskolans pedagogiska arbete i ett verksamhetsteoretiskt perspektiv, Kau, 2007:19

¹⁵ Boman och Palmquist, Tydlig men ändå diffus - grundsärskolelärares uppfattningar om grundsärskolans nya läroplan, 2015

¹⁶ <https://www.skolverket.se/kompetens-och-fortbildning/lararlegitimation/regelverk/krav-for-att-fa-behorighet-1.237096>

¹⁷ Skolverket, SIRIS, 2016

Det centrala nätverket för fritidshemsutvecklare samlar representanter från stadsdelarna och i stadsdelarna finns lokala nätverk som stöd för utveckling. I fritidshemsutvecklarnas uppdrag ingår att stärka utvecklingen i alla fritidshem, men grundsärskolans fritidspedagoger deltar mycket sällan i de lokala nätverkens möten.

5. Analys

Grundsärskolans organisering

”Organiseringen av grundsärskolans verksamhet bör ge stora möjligheter till variation eftersom elevernas behov ser olika ut över tid. Skolenheten bör erbjuda möjlighet för eleverna att arbeta i olika grupper och enskilt utifrån behov och lokaler behöver vara anpassade utifrån det.” (Rektor inom grundsärskolan)

”Samarbete och samverkan bör byggas in i organisationen och inte vara beroende av enskilda personers engagemang.” (Rektor inom grundsärskolan)

Göteborgs Stads sektor Utbildning valde 2012 det kompensatoriska uppdraget som ett strategiskt område för att öka likvärdigheten i elevernas måluppfyllelse, både inom skolor och mellan skolor, vilket uttrycks i Skollagen som att förskolan och skolan ska sträva efter att uppväga skillnader i barnens och elevernas förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen. Sektor Utbildning har tagit ställning för att verksamheterna i sin utformning ska vara anpassade till barns och elevers olikheter. Sektor Utbildning anser också att ett inkluderande arbetssätt i ordinarie verksamhet är en mer framgångsrik modell än särlösningar och ska alltid vara utgångspunkten vid bedömning av barnets behov av stöd. Målet för arbetet med inkluderande arbetssätt är att alla barn ska vara pedagogiskt och socialt delaktiga. Dessutom ska olikhet ses som en tillgång. Det är viktigt att skollokaler anpassas och görs tillgängliga för alla elever, se ovan angående Ramprogrammet.

Enligt våra informanter finns det få exempel på inkluderande arbetssätt där grundskolan och grundsärskolan samarbetar. Verksamheterna sköts parallellt trots att stadens inriktning är inkludering. Organisering av grundsärskolan och grundskolan bör därför ge möjlighet till samarbete för både elever och lärare, dels för att samnyttja lärarkompetens och ge möjlighet för att förstå och leva sig in i andras villkor och värderingar och dels för att det är en rättighet för alla elever att få höra till och utvecklas tillsammans med andra. ”För individen syftar inkludering till delaktighet i klassen, skolan, det större samhället och framtida liv.”¹⁸

I skolor där alla elever arbetar tillsammans, finns möjlighet att utveckla elevernas etiska ställningstaganden och fullfölja skolans demokratiska uppdrag. I en rapport om inkluderingsarbetet i den riksända Nossebro skolan skriver forskarna: “Skolans ambition att se, bemöta och lära känna varje elev lyfts fram som en viktig grund för tolerans och förståelse för varandras olikheter. Attityder och bemötande förändrades radikalt”¹⁹ vilket även uttrycktes i elevintervjuer de båda forskarna gjorde i den uppföljande studien 2014, tre år senare, när eleverna gått ut gymnasiet.

Även för fritidshemsverksamheten bör organisationen utgå från samarbete mellan skolformerna, för att stärka en kvalitetsutveckling. Det är inte minst viktigt när det gäller att

¹⁸ Resursskolor och SU-grupper – barn och elever med omfattande behov av särskilt stöd, Göteborg 2013

¹⁹ Persson och Persson, Inkludering och måluppfyllelse, 2012

utreda behov av särskilt stöd, så att personalen beaktar elevens hela skoldag och samtliga omständigheter för eleven.

”Viktigt att eleverna från särskolan både leker och arbetar med elever från grundskolan, för att utvecklas socialt, för att utveckla lekar, för att utmanas i att kommunicera.” (Lärare i grundsärskolan)

”Eleverna från grundskolan får en högre kompetens att umgås med olika elever och sätta sig in i hur andra tänker och gör.” (Lärare i grundsärskolan)

”Vi behöver ständigt arbeta för att dessa elever finns på skolan och det är allas ansvar.” (Områdeschef med ansvar för grundsärskola)

”Det är en vinna-vinna-situation för alla ... viktigt att vara nyfiken på varandras pedagogik.” (Områdeschef med ansvar för grundsärskola)

”Viktigt att eleverna från de båda skolformerna träffar varandra.” (Områdeschef med ansvar för grundsärskola)

Grundsärskolans styrning och ledning

Ett av Skolutredningens förstärkningsområden är att utveckla och säkra rektors förutsättningar för ett pedagogiskt ledarskap. Rektors ledarskap i grundsärskolan är i Göteborg organiserad på två olika sätt: Rektor med enbart ansvar för grundsärskola eller rektor med ansvar för både grundsärskola och grundskola.

Grundsärskolans verksamhet prioriteras inte i ledningsgruppernas eller i huvudmannens arbete, enligt våra informanter. Det kan bero på att antal elever och lärare inom grundsärskolan är så mycket färre än motsvarande inom grundskolan där det dessutom finns högre krav från samhället vad gäller resultat.

Några informanter anser att kvaliteten på verksamheten har ökat där rektor enbart har ansvar för grundsärskolan. Däremot är det svårare att få till en inkluderande skola när man har olika rektorer för de båda skolformerna. Erfarenheter av att ha samma rektor för båda skolformerna visar också att uppdragen är svåra att kombinera om inte hänsyn tas till vidden av att leda särskolan när uppdragen dimensioneras.

En annan viktig förutsättning för att grundskolans och grundsärskolans elever och lärare ska kunna samarbeta för en inkluderande skola är att rektor och lärare är förtrogna med båda skolformernas läroplaner och kursplaner. Som vi tidigare skrivit saknas ibland kunskapen om de nationella målen hos lärare och rektorer. Tid behöver avsättas för att stärka samarbetet mellan skolformerna, men också för att lärare ska få möjlighet att sätta sig in och omsätta grundsärskolans läroplan samt förtydliga den för elever och vårdnadshavare.

Skolans huvudman bör också vara tydlig med att verka för en inkluderande skola, så att samarbetet inte är beroende av enskilda lärare.

Grundsärskolans kvalitetsarbete

Skolinspektionens tillsyn 2016 visar att det systematiska kvalitetsarbetet, som är en del i att identifiera åtgärder för att komma tillrätta med brister inom grundsärskolan och för att öka måluppfyllelsen, behöver utvecklas i Göteborgs kommun.

Arbetet med att samla in kunskapsresultat har påbörjats men det är svårt att få en nyanserad bild av respektive skolas kvalitet med avseende på kunskapsresultat, eftersom antal elever är så få och det därmed inte går att aggregera resultaten.

Lika viktigt är att beakta värdegrundsarbetet, så att elevers delaktighet och medskapande i skolans vardag tas tillvara och utvecklas.

Det finns ingen gemensam bild i staden av hur eleverna i grundsärskolan ser på sin skola, men enligt aktuell nationell forskning mår elever med intellektuella funktionsnedsättningar sämre än så kallade typiska elever, det vill säga elever som inte har funktionsnedsättningar.²⁰

Alla elever ska ha samma möjlighet att säga vad de tycker och så mycket som möjligt av kvalitetsarbetet bör vara gemensamt för båda skolformerna. För grundsärskolans elever behöver enkäterna och intervjuerna vara kompletterade med alternativa kommunikationssätt (AKK) såsom bildstöd och tecken som stöd. Olika samtalsmetoder, som till exempel samtalsmatta krävs ibland för att eleven ska kunna få en förståelse för frågorna och kunna besvara enkäten.

Undervisning och lärande

Skolutredningens övergripande förstärkningsområde uttrycker vikten av att fokusera på de nationella målen och utveckla undervisningen. Det finns en risk att undervisningen inom särskolan blir omsorgsinriktad och erbjuder en begränsad språklig lärmiljö som saknar kunskapsutvecklande utmaningar, skriver Skolinspektionen.²¹ Lärarna inom grundsärskolan har inte alltid tillit till att kursplanernas nivåer är anpassade till deras elevgrupp och känner oro inför vad det kan innebära för elevernas självförtroende (se Palmquist, Boman ovan).

För att utveckla undervisningen bör huvudmannen skapa förutsättningar för inkludering. Med en inkluderande skola kan ett kreativt utbyte ske mellan lärare från båda skolformerna vilket kan innebära mer varierad och utmanande undervisning för alla elever på skolan.

Det är också viktigt att grundsärskolans lärare får möjlighet att delta i utvecklingssatsningar som genomförs för grundskolans lärare men då med föreläsare och sammanhang som utgår från grundsärskolans vardag. Med tanke på det ökade antalet elever med flerspråkig bakgrund inom grundsärskolan är det viktigt med satsningar på språkutvecklande undervisning.

Grundsärskolans samarbete med fritidshemmet behöver utvecklas, och enligt informanterna finns stora möjligheter att i den verksamheten inkludera elever från båda skolformerna. Det borde också vara självklart att lärare inom grundsärskolans fritidshem får möjlighet att delta i lokala utvecklingsgrupper.

Inom framför allt träningskolan tränas eleverna mest i att samarbeta med vuxna, eftersom undervisningen ofta sker mellan elev och lärare alternativt elevassistent. Detta trots att kunskap finns om att lärande sker i ett socialt sammanhang och att relationer eleverna emellan utvecklar deras identitet.²² En utmaning är därför att stärka det sociala och pedagogiska samspelet mellan eleverna, vilket också fritidshemmet arbetar med.

För att beakta samtliga omständigheter vid utredning av elevers behov av särskilt stöd är det viktigt med samarbete mellan verksamheterna.

Behörighet och kompetensutveckling

Eftersom andelen behöriga lärare inom grundsärskolan som avlagt speciallärarexamen med specialisering mot utvecklingsstörning är låg behövs insatser på både kort och lång sikt. På lång sikt behöver staden hitta en gemensam modell för att öka antalet behöriga inom särskolan, till exempel genom att skapa möjligheter för lärare att komplettera sin utbildning på arbetstid, ta kontakt med lärare som studerar till speciallärare/specialpedagog och erbjuda

²⁰ Petra Boström, föreläsning Skolportens konferens om särskolan, 2017-11-09

²¹ Skolinspektionen, rapport 2010:9

²² Daniel Östlund, avhandling Deltagandets kontextuella villkor, 2012

anställning i förväg och därefter skapa möjlighet för dem att fortsätta studera på arbetstid. Validering av verksamma lärares utbildning och erfarenheter av arbete inom särskolan bör göras i samarbete med universitet/högskola.

På kort sikt behövs kompetensutveckling och möjlighet till kollegialt lärande samt handledning. I den tidigare organisationen av grundsärskolan fick lärare och skolledare kompetensutvecklingsinsatser riktade till sin verksamhets behov. Nu när grundskolan och grundsärskolans personal oftast får kompetensutveckling tillsammans upplever grundsärskolan att deras specifika bekymmer och utvecklingsbehov kommer i skymundan till förmån för grundskolans, enligt informanterna.

För att göra undervisningen mera utmanande för eleverna behöver lärare inom grundsärskolan dels få kompetensutveckling kring styrdokumentet, dels få möjlighet att regelbundet träffas i kollegialt lärande²³ utifrån de dilemman man möter i vardagen. Om undervisningen för de integrerade eleverna ska fungera behövs också kompetensutveckling, så att de ämneslärare som undervisar är väl insatta i såväl grundsärskolans som grundskolans kursplaner. Det finns annars en risk att undervisningen istället planeras efter grundskolans kursplan.²⁴ Grundsärskolans lärare har tagit initiativ till gemensamma mötesplatser kring ämnen som bedömning, undervisning och samarbete med elevassistenter och lärare i praktiskt-estetiska ämnen. Dessa mötesplatser har uppskattats och bör få fortsätta.

För att stärka samarbetet och skapa möjligheter för grundsärskolans och grundskolans elever att lära och att skapa relationer behöver alla rektorer stärkas i kunskap om bestämmelser om grundsärskolans verksamhet, i skollagen och i läroplanen, framför allt i kursplanerna. Områdescheferna framhåller också att rektors chef behöver lära om grundsärskolan för att kunna ge rätt stöd i utvecklingsarbetet. Ledningsgrupperna behöver regelbundet innehålla ett utbyte av erfarenheter och kunskaper kring att leda och utveckla båda skolformerna.

Som vi tidigare nämnt prioriteras inte grundsärskolans verksamhet i ledningsgrupper vilket innebär att kunskap och förståelse om grundsärskolan saknas hos rektorer, men också hos lärare, elevhälsa eller administrativ personal, vilket upplevs försvåra grundsärskolans möjlighet att få stöd. För grundsärskolans elever gäller samma rätt till extra anpassningar och särskilt stöd som för elever i grundskolan och i det arbetet är elevhälsans professioner viktiga och det behövs forum för att utveckla elevhälsans arbete i grundsärskolan. Elevassistenterna som har en viktig roll i att stödja eleverna under hela skoldagen behöver få någon form av uppdragsbeskrivning som stärker och tydliggör deras arbete. De behöver också få kompetensutveckling, dels om de svårigheter eleverna kan vara i, dels i pedagogiskt förhållningssätt.

6. Slutsatser kring styrkor och utvecklingsbehov kopplat till uppdragets syfte

²³ Metoden kollegialt lärande är en sammanfattande term för olika former av systematisk utveckling av undervisningen där man genom ett strukturerat samarbete tillägnar sig kunskap och färdigheter.
www.skolverket.se

²⁴ Skolinspektionen, 2016

Grundsärskolans medarbetare och ledare kännetecknas av stort engagemang och omtanke om eleverna i att skapa en lärmiljö som både är utmanande och trygg. Verksamheten är liten i förhållande till grundskolans och det innebär att fokus för uppföljning, kompetensutveckling, nätverk, styrdokument med mera har varit utifrån grundskolans behov. De förutsättningar grundsärskolan har haft för att fullgöra sitt uppdrag har därför gett möjlighet till en hög grad av självständighet och frihet att bedriva sin verksamhet, visserligen utifrån styrdokument men utan särskilda förväntningar på resultat.

Nu är förväntningarna större på resultat och utveckling både från huvudman och från verksamheterna själva. Därför behöver vi en organisation som gynnar inkludering, vi behöver fortsätta att utveckla undervisningen och vi behöver öka andel behöriga lärare. Det som är mest akut är att öka andelen behöriga lärare.

Utökning av behöriga lärare

- HR behöver stödja rekryteringsarbetet för att öka antal behöriga lärare inom grundsärskolan. Vi behöver en gemensam modell i staden för att skapa möjlighet för verksamma lärare att studera på arbetstid. Validering av verksamma lärares utbildning och erfarenhet i samarbete med universitet/högskola kan också vara en väg.

Inkludering

- Ledning och styrning med inkludering som ett tydligt uppdrag. Ett systematiskt kvalitetsarbete som följer upp och stödjer inkluderande arbete i både grundskolan och grundsärskolan. Som stöd i det arbetet finns Handlingsplan för inkludering.²⁵
- En organisation som gynnar inkludering, både pedagogiskt och socialt. En organisation som ger möjlighet för elever från grundskolan och grundsärskolan att mötas och lära tillsammans. Antalet integrerade, eller som vi hellre borde kalla dem *inkluderade* elever, behöver öka.

Utveckling av undervisningen

- Kompetensutveckling och mötesplatser för grundsärskolans lärare och grundlärare med inriktning fritidshem kring styrdokument, bedömning, dokumentation samt handledning av elevassistenter.
- Samarbete och kollegialt lärande för rektorer med ansvar för elever inom grundsärskolan. Kunskap om grundsärskolans styrdokument hos alla rektorer liksom hos rektors chef.
- Kompetensutveckling om grundsärskolans styrdokument för elevhälsan samt hos de lärare som undervisar integrerade elever.
- Kompetensutveckling och mötesplatser för elevassistenter kring deras uppdrag i relation till grundsärskolans styrdokument.

²⁵ <http://goteborg.se/wps/wcm/connect/ec80809e-884c-4c23-9708-21c926541e92/Handlingsplan+f%C3%B6r+inkluderande+arbetss%C3%A4tt+.pdf?MOD=AJPERES>